

מתבוסה לניצחון

ביקורת ספר

גל פרל פינקל¹

מתבוסה לניצחון (הוצאת מערכות, 1977) מאת גנרל ויליאם סלים²
מאנגלית: אריה חשביה

האתגר שעומד בפני המצביא הצבאי אינו רק להעריך נכונה או "לדמיין", כמאמר לידל הארט, כיצד ערוך האויב (לידל הארט, 1986, עמ' 11), אלא גם לגבש מענה מתאים בדמות תפיסה אסטרטגית ובתוכה תפיסת הפעלת כוח רלוונטית.

הפילדמרשל ויליאם סלים, מפקד קורפוס בורמה של הצבא הבריטי (ובהמשך מפקד הארמיה ה-14) במלחמת העולם השנייה ומצביא שסיפורו הוא בבחינת דוגמה מובהקת למפקד ברמה המערכתית שנדרש לדמיין ולגבש כוח צבאי לכדי כוח לוחם אפקטיבי, הציב מענה רלוונטי

מול היערכות האויב. את סוגת ספרי הזיכרונות שכתבו מפקדים (בעיקר בכירים) על המערכות שעליהן פיקדו, יש לקרוא בזהירות ועם "קורטוב של מלח". לא פעם ניתן לסווג ספרים אלו, כמאמר מפקד בכיר בצה"ל, תחת הכותרת "כמה טוב הייתי". אין זה המקרה בכל האמור בספר זה.

ראשית, משום שלמרות הוויכוחים ההיסטוריים שתמיד נלווים לספרים כאלה, ישנה הסכמה ולפיה סלים תיאר את האירועים כהווייתם. שנית, סלים היטיב, יותר

¹ גל פרל פינקל הוא חוקר במרכז דדו. בעבר שימש חוקר צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) והפעיל את הבלוג המדיני-ביטחוני "על הכוונת". שירת בצנחנים ועבד במשרד ראש הממשלה. הוא בעל תואר ראשון במדעי החברה מטעם אוניברסיטת בראילן ותואר שני בדיפלומטיה וביטחון מטעם אוניברסיטת תל אביב. פרל פינקל כתב תזה בנושא השינוי במערך המילואים הישראלי לאור האתגרים האסטרטגיים במאה ה-21, והוא דוקטורנט במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בראילן.

² William, Slim (1956). *Defeat Into Victory*. Cassell & Co.

מרבית אחרים, לתאר באופן קולח את האירועים, את האופן שבו זיהה את הצורך בשינוי הדרוש בהפעלת הכוח, ואת גיבוש תפיסת ההפעלה והאסטרטגיה הרלוונטית לאתגר המבצעי, את בניין הכוח שקיים כדי שכוחותיו יוכלו לממש את היעדים שהציב, ולבסוף את הפעלת הכוח היה נתון לפיקודו.

בספרו, מתבוסה לניצחון, אף שהוא בבחינת נחתום המעיד על עיסתו, תיאר סלים באופן קולח, נהיר ומרתק את הדרך שעשו הכוחות תחת פיקודו מן התבוסה והנסיגה מבורמה לעבר הניצחון בזירה זו על הצבא היפני. סלים, קצין חי"ר שלחם במלחמת העולם הראשונה בקרב גליפולי ושעוטר בצלב הצבאי על גבורתו, פיקד בראשית מלחמת העולם השנייה על חטיבת חי"ר הודית שלחמה בצבא האיטלקי באתיופיה, ובהמשך על הדיביזיה ההודית ה-10 בעיראק. ב-1942 הוא הוזעק לקבל את הפיקוד על הקורפוס הבריטי בבורמה, שספג תבוסה קשה מידי הצבא היפני.

לנצח בתחרות הלמידה ולחשל את החרב

"היינו כמתאגרף עיוור המבקש להכות ביריב לא־נראה ולבלום מהלומות שאין הוא יודע כי הן מכוונות אליו, עד שהן פוגעות בו" (סלים, 1977, עמ' 25), תיאר סלים את המציאות שאותה פגש כשנכנס לתפקידו.

הצבא הבריטי, קבע סלים, פיגר בתחרות הלמידה אחר אויבו היפני ושילם על כך מחיר כבד. בעיני יחידות הקורפוס, הבריטיות, הנפאליות וההודיות גם יחד, הוא כותב: "היה הג'ונגל מקום זר ואימתני; לנוע ולהילחם בו – זה היה סיוט. נטינו יותר מדי להגדיר את הג'ונגל כ'בלתי־חדיר', ואכן היה בלתי־עביר לתובלה הממונעת שלנו, לאספקה המסורבלת ולחוסר־הניסיון שלנו. בעינינו היה הג'ונגל אך ורק מכשול לתנועה ולראות; בעיני היפאנים³ הוא היה אמצעי מבורך לתמרון בהסתר ולאפתעה. היפאנים הפעילו עוצבות שאומנו וצוידו במיוחד לשטח מיוער ומבותר על־ידי נהרות, ואילו אנו השתמשנו בגייסות שאימונם וצידום – במידה שהושלמו – נועדו למדבר הפתוח. היפאנים קטפו את הפרי שהיו ראויים לו, בשכר ראיית־הנולד והכנה יסודית: אנו שילמנו את הקנס על מחדלנו בשני התחומים הללו" (סלים, 1977, עמ' 83). נוסף על כך, ציין סלים, בלט הצבא היפני ברוח הלחימה של אנשיו (שם, עמ' 381).

הדבר דומה במידה רבה ליכולת של הצבא המצרי לעקוף את צה"ל במרוץ הלמידה שקדם למלחמת יום הכיפורים, ולייצר באמצעות הצטיידות בטילי נ"מ ונ"ט יתרון טקטי שהביא אותו לעמדת יתרון מערכתית (אלמוג, 1997, עמ' 7). לאחר הנסיגה מבורמה נדרש סלים להפוך שוב את הקורפוס שלו ליחידה לוחמת ולגבש מענה רלוונטי לאתגר המבצעי שניצב בפניו. העקרונות שלאורם תכנן את כל המבצעים היו אלה: "א) המגמה העיקרית חייבת להיות התקפית; ב) הרעיון המרכזי

³ המילה 'היפאנים' אינה טעות כתיב. זה היה הכתיב המקובל בזמן תרגום הספר. הוא הדין לגבי המילה 'אפתעה', לגבי מילים נוספות המופיעות בהמשך ולגבי סימני פיסוק.

שעליו תושטת התכנית חייב להיות פשוט; ג) יש לזכור רעיון זה כל העת, ועל כל השאר להיות מוכפף לו; ד) התכנית מוכרחה לכלול את יסוד האפתעה" (סלים, 1977, עמ' 153). את כללי התכנון שלו צריך כל מפקד בצה"ל לראות לנגד עיניו כל העת. אף שאת ניסוח פקודות המבצע למערכה הותיר בידי מטהו, התעקש סלים לנסח תמיד בעצמו סעיף אחד, הקצר ביותר, שנגע לכוונה (בצה"ל נקרא מושג זה המטרה). סעיף זה, כותב סלים, הבהיר "את כוונתו המדויקת של המפקד. זוהי הבעת רצונו הקובעת, שלאורה חייבים לפעול כל קצין וכל חייל בארמיה, במשך כל המבצע. משום כך צריך המפקד בעצמו לנסח סעיף זה" (שם, עמ' 154).

את תקופת האימון ועיצוב הכוחות כינה סלים "חישול החרב". הוא תבע מאנשיו לגלות יוזמה ולוחמנות, אך לצד זאת הוא תבע מהם מקצועיות בהפעלת הכוח (שם, עמ' 130). דרישה זו טבועה בקרב לוחמי צה"ל ומפקדים זוטרים ובכירים כאחד. כך

הפילדמרשל ויליאם סלים, מפקד קורפוס בורמה של הצבא הבריטי (ובהמשך מפקד הארמיה ה-14) במלחמת העולם השנייה ומצביא שסיפורו הוא בבחינת דוגמה מובהקת למפקד ברמה המערכתית שנדרש לדמיין ולגבש כוח צבאי לכדי כוח לוחם אפקטיבי, הציב מענה רלוונטי מול היערכות האויב

למשל נהג אל"ם דרור וינברג ז"ל, יוצא סירת מטכ"ל שפיקד על גדוד הצנחנים 890 בלחימה בדרום לבנון (ונהרג לימים כמח"ט יהודה), לומר לפקודיו שהמוטיבציה חשובה: "אבל לא במקום מקצועיות. מוכרחים להוביל את הכוח בצורה נכונה וללא טעויות. מפקד צריך לדעת לכתוב פקודות נכון, לתכנן מארב כמו שצריך וללמד את חייליו הסתוואות תקינה. מוטיבציה גבוהה לא תציל אף אחד מבור שחובבן הכניס אליו את חייליו" (לוינשטיין-מלך, 2010, עמ' 161).

במקביל לאימונים ביקש סלים לנטוע בלב אנשיו תחושת עליונות על האויב: "עשינו זאת בשורה של מבצעים התקפיים קטנים, מתוכננים בקפידה, אשר בוצעו ככל שהשתפר מזג-האוויר, כנגד פלגות קדומניות של האויב. מבצעים אלה נערכו בקפדנות ובפיקוד מוכשר - וכפי שהקפדתי לוודא תמיד, בעוצמה בעלת עדיפות רבה. תקפנו עמדות פלוגתיות של היפאנים - בחטיבות, בסיוע מלא של ארטילריה ומטוסים; עמדות מחלקתיות - בגדודים. באחד הימים, שעה שבדקתי תכנית למבצע כזה, שהגיש לי המפקד המקומי, אמר קצין-מטה שביקר אצלי: "האינך משתמש בקורנס לפיצוח אגוז?" - "אם יש בידך קורנס", עניתי, "ואם לא איכפת לך שלא יישאר דבר מן האגוז, אין זו שיטה רעה לפיצוחו". בשלב זה לא יכולנו להרשות לעצמנו אפילו כשלונות קטנים. ספגנו מספר קטן מאוד של כשלונות, והעדיפות של

הפרט - אשר טופחה בפרטורים מוצלחים - התפתחה להרגשת עדיפות ביחידות ובעוצבות. אזי מוכנים היינו לביצוע מבצעים גדולים יותר" (סלים, 1977, עמ' 136). לקורא הישראלי עשויה השיטה שבה נקט סלים להזכיר את האופן שבו ביקש הרמטכ"ל משה דיין לחזק את תחושת המסוגלות, היוזמה וההתקפיות בצה"ל, כאשר מפקדיו ולוחמיו התקשו לממש ערכים, כמו חתירה למגע ודבקות במשימה. דיין איחד ב-1954 את יחידת הקומנדו 101 עם גדוד הצנחנים 890 ומינה למפקד גדוד הצנחנים המאוחד את רס"ן אריאל שרון: "שכבר הוכיח את מנהיגותו ואת יכולתו להצליח בפשיטות נועזות בעומק שטח האויב" (בר-און, 2014, עמ' 97). בשלוש השנים הבאות היה הגדוד לכוח שנשא בעיקר פעולות הגמול, אך עם הזמן עמד דיין על כך שבפעולות הגמול תשולבנה יחידות מחטיבות אחרות, שכן: "ביקש להפיח בכל שכבת הקצינים של צה"ל רוח לוחמנית" (שם, עמ' 97).

כמצביא בלט סלים, בין היתר, גם משום שהצליח לשלב במתקפה שהוציא אל הפועל שיטות לוחמה משולבות וחדישות

בהיסטוריה הקרובה יותר ניתן למצוא דמיון גם לאופן שבו פעל הרמטכ"ל גבי אשכנזי בבואו לשקם את צה"ל לאחר מלחמת לבנון השנייה. לדבריו השיקום: "היה כרוך בלהכניס את הצבא למשטר מאוד אינטנסיבי, גם של אימונים, של הצטיידות, של ארגון, של תפיסות לחימה מעודכנות, של גיבוש תוכניות מבצעיות, של החזרה של הביטחון והמסוגלות של היחידות ביכולת שלהן לבצע. מהדברים הבסיסיים ביותר של שיתופי פעולה, של הפעלת כוח, של ידע מקצועי. כולל שאלות שעלו דרך המלחמה של מיקום מפקדים" (אשכנזי, 2021). בהמשך לכך דרש אשכנזי מדרג מפקדי החטיבות ומטהו כי "הנורמה היא: המפקדים נמצאים מלפנים!" (אשכנזי, 2007). ואכן כך היה במבצע "עופרת יצוקה".

במקביל אישר אשכנזי לבצע ברצועת עזה פשיטות קרקעיות שיזם תא"ל משה "צי"קו" תמיר, פקודו בחטיבת גולני ומפקד אוגדת עזה דאז. לדברי אשכנזי הוא נקט דרך זאת בין היתר בשל תרומתם: "למסוגלות וגם לביטחון העצמי של המפקדים" (אשכנזי, 2021). בפשיטות אלו היה לכוחות הפושטים, ובהם גדודים מחטיבות הצנחנים, גבעתי וגולני, כמו יחידות מובחרות, יתרון מובהק של עדיפות מקומית שאפשר להם להביא, כמאמר סלים, קורנס במטרה לפצח את האגוז. בפשיטות אלו פגעו הכוחות באויב, השלימו את המשימות ואף חיזקו את ביטחונם של המפקדים ותחושת המסוגלות שלהם לקראת המערכה הבאה.

סלים, בדומה למפקדים רבים בהיסטוריה, המחיש לקורא בספרו כי אחד מתפקידיו המרכזיים של המצביא הוא העמדת מענה תפיסתי רלוונטי לאתגר

המבצעי שמולו הוא ניצב, ככלי משמעותי בגיבוש הכוח הלוחם שתחת פיקודו; לעצבו ולחשלו לאור תפיסה זו באופן שחייליו יאמינו ביכולתם לנצח אך גם יהיו מיומנים ומקצועיים דיים לעשות כן.

מיצוי הכוח בחזית ובעומק

למרות שסלים פיקד על מערכה הרחק מישראל, הרי שבכל זאת לאירועים שהתרחשו בארץ ישראל מספר שנים לפני המלחמה הייתה נגיעה והשפעה על עיצובו של אחד מפקודיו הבכירים הבריגדיר-גנרל אורד צ'ארלס וינגייט, אחד מחלוצי לוחמת הכוחות המיוחדים והלחימה בעומק.

יחזק שדה כתב על וינגייט כך: "[את] לימודיו הצבאיים גמר כתותחן, והשגרה הצבאית של חיל הרגלים לא הייתה נהירה לו. אף על פי כן פסק הלכות ובדק אותן בניסיון אש. תמיד היה מגיע מצד שלא ציפו לו, ועשה פעולה שלא התכוונו לקראתה. כל תכסיסיו היו יצירותיו הוא, ובשל מקוריותם היה בהם כל פעם משום הפתעה; כי וינגייט היה מעיין לא אכזב של המצאות. במובן זה לא היה קצין מקצועי. הוא חידש שיטות והתאים אותן" (גריוצר, 2015, עמ' 18). כדי ללחום ביעילות בכנופיות הערביות הוא יזם ב-1938 את הקמת פלגות הלילה המיוחדות (פל"ם) בארץ ישראל ופיקד עליהן. הפל"ם נחשב לאבן דרך חשובה בהתפתחות הכוח המגן העברי. וינגייט טען כי הדרך הנכונה להתמודד עם הכנופיות הערביות הפושטות על יישובים יהודים ועל צינור הנפט אינה "באמצעות חילופי ירי ממרחק, אלא בקרב פנים אל פנים עם פגיון ופצצות" (שם, עמ' 130). תחת פיקודו הצליחו פלגות הלילה המיוחדות לפגוע בכנופיות ולהרתיע אותן מלפעול.

בחזית בורמה פיקד וינגייט על חטיבת חיל רגלים ה-77 היהודית שהפכה תחת פיקודו לחטיבה מובחרת. ניסיונו של וינגייט בפיקוד על כוחות מובחרים בארץ ישראל ובאתיופיה הביא אותו להאמין בפוטנציאל ההשפעה המערכתית שעשויה להיות לכוח מובחר בהיקף גדול שיבצע חדירה ארוכת-טווח לעומק האויב.

לתפיסתו כדי שכוח יוכל לפעול היטב בעומק האויב, עליו להיות גמיש ומהיר בהבנה ובביצוע. לכאורה ניתן להשיג זאת באמצעות אימונים חוזרים ונשנים ובאמצעות "פתרונות בית-ספר" קבועים מראש. אולם, כך קבע וינגייט, הדבר: "יוביל בהכרח לקיבעון של מחשבה ופעולה, וימנע את היכולת להתגמש. לכן צריכים האימונים להשריש בכל דרגי הפיקוד את היכולת לנקוט יוזמה ולהתאים את התרגולות לנסיבות המתהוות של הבעיה שצריך לפתור [...] במלחמה אין אפשרות להעתיק, והמפקד הדבק ברוטינה ומסרב להשתנות מעולם לא ניצח, ולעולם לא תהא ידו על העליונה" (שם, עמ' 175). לקח על-זמני זה הוא בחזקת ציווי לכל מצביא ומפקד באשר הוא.

ביוזמה של וינגייט פיתחו שיטות לחימה מתקדמות שבחלקן טמונים היסודות ללא מעט תפיסות וטכניקות קרביות שמשמשות צבאות מודרניים, ובכלל זה צה"ל

כיום. כך למשל בכל האמור בסיוע אווירי קרוב. כדי להיות יעילים וקטלניים בעומק אפשר חיל-האוויר המלכותי למפקדי הגדודים או החטיבות של וינגייט את היכולת "לבקש ולקבל סיוע תוך זמן קצר, ולהטיל משקל רב מאוד של חומר-נפץ בטוח של 100 עד 300 מטר מכוחותינו. ללא זרוע חיונית זו לא היו יכולים הכוחות שעל הקרקע להצליח מעולם" (קאלברט, 1955, עמ' 24).

כוחות בעומק תלויים, כאמור, בסיוע אש מתווד אחר (אוויר וים), משום שהם חסרים לרוב עוצמת אש ושריון. שם, בכוח של וינגייט, נזרעו הזרעים שמהם פותחו לימים לא מעט מטכניקות הסיוע אש הקרוב של הצבאות המערביים, לרבות בצה"ל, כמו סגירת מעגלי האש בין כוחות קרקע המכוונים כלי טיס. כוחותיו של וינגייט תפקדו אז, כפי שכוחות שכאלה עושים גם כיום, כקטרים המושכים את הצבאות והמפתחים שיטות לחימה יעילות יותר. כך עושים בצה"ל כיום הכוחות המיוחדים, עוצבת הקומנדו וכן היחידה הרב-ממדית "רפאים", שיש לה יכולת איתור, חשיפה והשמדת אויב באש ותמרון בהיקפים ובמהירות גדולים מבעבר.

ביוני 1942 שב וינגייט מן הפשיטה הראשונה שלו לבורמה. סלים כתב כך: "חטיבתו עברה בין מוצבי-החוץ של הקורפוס ה-15 לאורך הצ'נדווין וחדרה לעומק 300 ק"מ מזרחה לתוך בורמה הכבושה בידי היפאנים, כשהיא פועלת במספר שדרות ומקבלת את כל אספקה מן האוויר. אנשיו פוצצו גשרים וצמתי-מסילה" (סלים, 1977, עמ' 115). כמבצע צבאי הייתה הפשיטה כישלון יקר, שכן האבדות שגרמה לאויב היו אפסיות, וכאלף חיילים, כשליש מאנשי הכוח, לא שבו ממנה.

סלים, יוצא "הצבא הגדול", לא חיבב יתר על המידה פעולות כוחות מיוחדים וכוחות מובחרים בעומק, ובעיקר הוא התנגד להשקעה העצומה במשאבים (לווינגייט הוקצו כוח אווירי פרטי וציוד לחימה איכותי) ביחס לתועלת שטמונה בהם. למרות זאת גם הוא הודה כי עצם הדבר: "שבוצעה חדירה עמוקה מעבר לקווים היפאניים וכי הפושטים חזרו - ניתן להציגו כניצחון בריטי על היפאנים בלחימה בג'ונגל" (שם, עמ' 116). סלים עמד כאן על חשיבות התודעה וחיזוק תחושת ההצלחה בקרב החיילים, ואכן הפשיטה הוצגה בכלי התקשורת כהצלחה של ממש.

בשל הפוטנציאל הטמון בה הפך וינגייט למפקד אוגדה מובחרת שבה היו מספר חטיבות לחדירה לעומק. לאחר שורה ארוכה של ויכוחים, מאבקים אישיים וארגוניים הוכפף לבסוף וינגייט לסלים, והשניים השכילו לרתום את כוחות החדירה לעומק של וינגייט לטובת מהלכי הארמייה של סלים.

כמצביא בלט סלים, בין היתר, גם משום שהצליח לשלב במתקפה שהוציא אל הפועל שיטות לוחמה משולבות וחדישות. לצד עיקר כוחות הארמיה תחת פיקודו, שנעו באופן לינארי, השכיל סלים להפעיל בהצלחה בעומק האויב את האוגדה המובחרת של וינגייט.

במאוס 1944 ביצעו כוחותיו של וינגייט חדירה עמוקה לשטח שבידי היפאנים, שנועדה לתמוך את המתקפה של סלים, והתמקמו "בין בני-מעיו של האויב" (שם,

עמ' 195). האויב לא זיהה בזמן את החדירה, במיוחד את חדירת החטיבה המוטסת ה-77 שעליה פיקד בריגדיר מייקל קאלברט. "איטיות התגובה מצד האויב אפשרה לחטיבה 77 של קאלברט להנחית את המהלומה הראשונה. ב-16 במארס, אחרי שהשמיד קאלברט פלוגה יפאנית, הוא הכין מסלול-תעופה ומעוז" (שם, שם), וניתק למעשה את עורק-התחבורה הראשי של הכוחות היפניים שלחמו בכוחות האמריקנים והסיניים. פעילות הכוח של וינגייט זרעה בלבול ומהומה בעומק האויב וסייעה גם לפעולות הארמיה ה-14 של סלים.

ב-1945 פיקד סלים על מתקפה משמעותית נגד הצבא היפני בבורמה ונתקל באתגר שבפניו ניצבו היפנים כשתקפו בכיוון ההפוך את כוחותיו שנה קודם לכן – נהר האירואדי. אך בניגוד לצבא היפני, אנשיו של סלים חצו את הנהר באמצעות גשר ביילי ארוך שחלקיו הועמסו על גבי פרדות והועברו לנקודת הצליחה. יש בכך כדי להזכיר את האופן שבו צלח צה"ל את תעלת סואץ באמצעות גשר הגלילים במלחמת יום הכיפורים. לאחר מכן כבש צבאו את הערים מייקטילה ומאנדאלי והבקיע את קווי היפנים במישורי בורמה.

התנאי המרכזי לאיכות פיקוד השדה הבכיר הוא היכולת לשלב "בין ראייה אסטרטגית כוללת לבין יכולת לרדת בנושאים קריטיים עד אחרון הפרטים ולקבל הכרעות נכונות"

בקרב על מאנדאלי בלטה הדיביזיה ההודית ה-19 שעליה פיקד גנרל תומאס ויינפורד ריז, קצין חי"ר שלחם במלחמת העולם הראשונה. על הדיביזיה של ריז הוטל לכבוש יעד מבוצר שכונה גבעת מאנדאלי: "בכל שעות היום והלילה של 9 במארס נמשכה לחימה עזה ביותר, פנים אל פנים, שעה שגדוד גורקאי הסתער במעלה המדרונות ופרץ אל תוך בנייני הבטון בחומרי-נפץ ובתת-מקלעים. למחרת הצטרפו אליהם שתי פלוגות מגדוד בריטי, והלחימה המרה נמשכה. היפאנים עמדו עד לאיש האחרון – עד שהושמדו אחרוני המגינים" (שם, עמ' 330). כשביקר סלים את הדיוויזיה בשלהי הלחימה מצא את אנשיה שקועים בשירה ובראשם מפקדם ריז. "הגנרלים שלי התברכו באופי. אנשיהם הכירום והם הכירו את אנשיהם" (שם, עמ' 330), קבע סלים. סלים הפעיל בהצלחה את שני המאמצים, זה שבחזית וזה שבעומק. הכוח שבעומק יצר בלבול רחב היקף וחוסר ודאות בעורף האויב והקל את ההתנגדות למאמץ העיקרי שבחזית.

אהוד ברק, מפקד סיירת מטכ"ל ואוגדת שריון בעברו (ולימים הרמטכ"ל), כתב בעת שכיהן כראש אמ"ן, כי התנאי המרכזי לאיכות פיקוד השדה הבכיר הוא היכולת לשלב "בין ראייה אסטרטגית כוללת לבין יכולת לרדת בנושאים קריטיים עד אחרון

הפרטים ולקבל הכרעות נכונות. מחד גיסא, הבנת כוחה של התנופה יחד עם תחושת גבולות הניתן להשגה; ומאידך גיסא, היכול לעצב פרטי טכניקה וטקטיקה" (לידל הארט, 1986, עמ' 9). סלים ומפקדי המשנה הבכירים שלו פעלו בהתאם לציווי זה, וגם כיום בשדה הקרב המודרני נדרש המצביא לדעת להפעיל את כוחות הצבא שלרשותו באופן שימצה את יכולותיהם בחזית ובעומק האויב, ולמרות מערכות הפיקוד והשליטה המתקדמות להיות גם היכן שמתרחשת הלחימה כדי להשפיע באמת.

מתבוסה לניצחון - המקרה הישראלי

גם לצה"ל יש מקרה מובהק של "מתבוסה לניצחון" במערכה קשה. אומנם מלחמת יום הכיפורים ב-1973 אינה דומה בהיקפה ובסדרי הגודל שלה למלחמת העולם השנייה, ואין שדות הקרב במדבריות סיני ומצרים וברמת הגולן דומים לג'ונגלים של בורמה, אך אין ספק כי נוכח תנאי הפתיחה הקשים נדרש רמטכ"ל צה"ל דאז דוד "דדו" אלעזר לאושש את צה"ל ולהובילו מתבוסה לניצחון בשתי חזיתות. כמפקד צעיר בפלמ"ח, בקרב סן-סימון, למד דדו את הכלל שטבע יצחק שדה ולפיו: "כאשר יורד הגשם עלינו - נרטב גם האויב" (ברטוב, 2002, עמ' 29). בימים הראשונים של המלחמה שב דדו ושינן כלל זה לפקודיו במטה הכללי והדגיש כי בקרב מנצח זה שמחזיק מעמד.

דדו היה מי שקיבל את ההחלטה האסטרטגית לתעדף כמאמץ עיקרי של צה"ל את הזירה הצפונית על פני הדרומית (שם, עמ' 408). לדבריו, הוא החליט: "לקחת סיכון - לא להוריד את האוגדה לדרום ולא להשאיר אותה במרכז, כי אם להעלותה מייד לצפון. סיכון דומה לקחתי פעמים אחדות גם לאחר מכן - וסיכונים אלה הוכיחו את עצמם" (שם, עמ' 409). הסיכון השתלם, ותרומת אוגדה 146, שעליה פיקד תא"ל מוסה פלד, הייתה מכרעת לניצחון על הצבא הסורי.

בהמשך המלחמה, במהלכי הכרעה, כמו צליחת התעלה ובלחימה האפורה והשוחקת, ניכרו טביעות האצבע של דדו. בסקירת פעילות צה"ל בפני הממשלה ב-14 באוקטובר הוא תיאר את המצב בחזית הסורית ואמר שתוכנית התקפת המתחמים הסוריים שבלמו את התקדמות השריון לעבר סעסע, ושלביצוה דחף במשך יומיים, בוצעה בלילה שעבר נגד הכוח הסורי המבוצר בתל א-שמש: "היה שם לסורים מעוז מבוצר מאוד בשטחי הלג'ה, שניסינו כבר לפני כן לעבור עם טנקים, ולא הצלחנו. הלילה ביצעו שם התקפת צנחנים קלאסית - הם הלכו ברגל, תקפו מאחור, נכנסו לתוך המערך וכבשו אותו" (שם, עמ' 578).

"המצביא הטוב", כתב בשעתו הרמטכ"ל אביב כוכבי במאמר על דדו, "אינו רק זה המוציא לפועל בהצלחה תוכניות שעליהן שקד ביסודיות. המציאות בשדה הקרב לעולם כאוטית ורצופה שינויים רבים והפתעות. נוכח אלה נדרש המפקד הטוב לזהות את המצב המתהווה, לגבש בזמן מענה מבצעי, מעודכן ורלוונטי ולהוביל לניצחון" (גולן, 2018, עמ' 90).

בבואו לקרוא את ספרו של סלים הקורא הישראלי צריך לזכור שגם צה"ל מצא עצמו במצב דומה, שבו הופתע ונקלע לעמדת נחיתות קשה, ומצביאיו, הרמטכ"ל בראשם, נדרשו לגבש מענה רלוונטי ולהפעיל את הכוחות בצורה המקצועית והנכונה לאור המצפן האסטרטגי.

גם בעימותים עצימים פחות מהמלחמה ב־1973, כדוגמת המערכה בשנות השהייה בלבנון ובראשית האינתיפאדה השנייה, התקשה צה"ל לפעול באופן רלוונטי עם תפיסה יעילה ומגובשת אל מול אויב גמיש ששינה את אופי העימות. מצב זה עלול להתרחש פעם נוספת. המלחמה לא שינתה את טבעה, אך מאפייני הלחימה השתנו, ומכאן שהמפקדים אינם יכולים לבצע, כמאמר וינגייט, "העתק־הדבק" מן הספר. מנגד, הספר עשוי לתת למפקדי צה"ל כלים והמחשה לאופן שבו מפקד מזהה את הצורך בשינוי בדרך שבה הצבא פועל ולוחם, מגבש מענה רלוונטי ומפעיל את הכוח נכון עד להכרעת האויב.

סיכום

ספרו של סלים הוא מופת של כתיבה צבאית תמציתית אך מלאה כריזמו, חכמה ומלאת לקחים על־זמניים על פיקוד, יוזמה, לוחמה בעומק ובחזית בתנאים קשים, והוא מתאר סיפור מרתק על לחימה בחזית כמעט נשכחת. סלים נחשב לאחד המפקדים הגדולים ביותר של הצבא הבריטי, ובזכות ספרו נוכל ללמוד מדוע. הפסקה הכמעט אחרונה בספר טומנת בחובה לקח על־זמני:

"המלחמות ישתנו תמיד; איך כיון שמלחמות נטושות בין אנשים, יותר מאשר בין כלי־נשק, יפול הניצחון בידי הצד המאומן יותר ובעל המוראל הגבוה יותר (כאשר החימוש יהיה שקול, יחסית). האימון והמוראל הם יתרונות שלא קל לרוכשם, ולא במהירות רוכשים אותם – אף לא בלי קרבנות, ולא בכסף בלבד, בימי־שלום. המלחמה היא עדיין אמנות, וככל האמנויות יש בה עקרונות בני־קיימא" (סלים, 1977, עמ' 390).

עם זאת, כותב סלים, בשעתו לימד אותו הרב־סמל שלו כי למעשה ישנו רק עקרון־מלחמה אחד: "הכה את האויב בהקדם האפשרי ובעוצמה המירבית, במקום שיכאיב לו ביותר שעה שאין הוא מבחין בד'!" (שם, שם). כלל זה נותר נכון. "מצביאים מקבלים על עצמם את הסיזיפיות שבלמידה עצמית מתמדת ואת ארעיות הידע שהם מפתחים ועליהם למצוא את הדרך לנוע בנינוחות בין הפרספקטיבות המשתנות" (גרייצר, 2015, עמ' 53). כאן יש לפנינו את סיפורו של מצביא שלמד היטב את האתגר והאויב שלפניו, הכיר היטב הכוחות והמפקדים (ובהם וינגייט) שהיו תחת פיקודו, והשכיל לרתום תפיסות פעולה חדישות כדי לפעול בשילוב רב־לאומי, רב־חילי (ובכלל זה שילב בהצלחה בין פעולות כוחות מובחרים ו"רגילים") ורב־זרועי. שומה על צה"ל ללמוד מהצלחתו, שכן סלים מוכיח שרק המפקד הלומד, המתחכך באויב ושוב לומד, מצליח ומביס את האויב.

רשימת מקורות

- אלמוג, דורון. (1997). "לקחי מש"י כמשבר בהתפתחות תורת הלחימה", **מערכות** 354, 2-9.
- אשכנזי, גבי (13 במאי 2007). "הרצאה לחניכי פו"ם ברק". מחנה דיין.
- בר־און, מרדכי (2014). **משה דיין**. עם עובד.
- ברטוב, חנוך (2002). **דדו: 48 שנה ועוד 20 יום**. דביר.
- גריצר, עפרה (2015). **שני צעדים לפני כולם**. מערכות ומודן.
- כוכבי, אביב (2018). "מסביב יהוס הסער, אך ראשינו לא ישח לפקודה תמיד אנחנו, תמיד אנו, אנו הפלמ"ח", בתוך חגי גולן (עורך), **הגיבורים שלנו**. משרד הביטחון.
- לוינשטיין-מלך, רונית (2010). **וקראתם דרור**. ידיעות ספרים.
- לידל הארט, באזיל הנרי (1986). **הצד השני של הגבעה**. מערכות.
- סלים, ויליאם (1977). **מתבוסה לניצחון**. מערכות.
- קאלברט, מייקל (1955). **אסירי תקווה**. מערכות.

ראיונות שנערכו לצורך סקירה זו

- רב־אלוף (מיל") גבי אשכנזי (2021).